

ks. Stanisław Labendowicz

Metody służące integracji grupowej

W dobrym poznaniu wychowanków oraz w nawiązaniu z nimi kontaktu pomagają między innymi metody integracji grupowej. Służą one również wzajemnemu poznaniu się samych uczniów oraz integracji wspólnoty klasowej. Metody te wyrosły na gruncie pedagogiki zabawy i nazywa się je integracyjnymi. Dzięki nim aktywność uczniów jest skierowana na poznanie, nawiązanie bliższych więzi i budowanie wzajemnego zaufania i poczucia bezpieczeństwa¹. „Stworzenie wielostronnych więzi ułatwia wspólną pracę i wpływa na jej efekty. Rodzi się wówczas poczucie identyfikacji poszczególnych osób z daną grupą (...). W ten sposób metody integracyjne pośredniowzmacniają motywację do uczenia się, stwarzając warunki zarówno do rozwoju indywidualnego, jak i rozwoju grupy”². Nawiązanie kontaktu i zbudowanie więzi jest sprawą trudną, ponieważ istnieje szereg barier, np. różnica poglądów, pochodzenie z różnych środowisk. Konieczne jest zatem stosowanie podczas katechezy metod integracyjnych, które ułatwią tzw. „przełamanie lodów”. „W metodach tych bardzo wyraźny jest moment wspólnej zabawy, atmosfera relaksu

i rozluźnienia. Impulsem do tej zabawy może być: ruch, taniec, drama, pantomima, działania plastyczne, muzykowanie. Bawienie się oznacza (...) rozwijanie aktywności i zaangażowanie się, co w efekcie daje skuteczne formy integracji i komunikacji w grupie”³.

Wykorzystanie metod integracyjnych wymaga właściwego ich przygotowania i wprowadzenia w odpowiednim momencie katechezy. Dobór i liczba metod integracyjnych zależy między innymi od wieku uczniów, stopnia ich gotowości do większego otwarcia i zaangażowania, charakteru metod. Istotne znaczenie wykorzystania metod integracyjnych ma w początkowej fazie pracy z nową grupą klasową. Uczniowie przychodzący do klas pierwszych rekrutują się z różnych środowisk, są sobie obcy. Dopiero po upływie jakiegoś czasu zaczynają się stopniowo poznawać, otwierać na siebie, nawiązywać więzi i tworzyć grupy. Dzięki zastosowaniu metod integracyjnych nauczyciel poznaje zachowanie się uczniów, obserwuje przejmowane przez nich role społeczne, odkrywa przejawy dominacji czy podporządkowania oraz przyczynia się do zintegrowania grupy⁴.

¹ Por. E. Osewska, *Pluralizm metod stosowanych w katechezie*, w: *Dydaktyka katechezy*, red. J. Stąla, cz. II, Tarnów 2004, s. 178.

² *Vademecum Katechety. Metody aktywizujące*, red. Z. Barciński, Kraków-Lublin 2006, s. 169.

³ Tamże, s. 169-170.

⁴ Por. E. Osewska, *Metody służące poznaniu katechizowanych i ich integracji*, „Katecheta” 6 (2004), s. 14-27.

Wśród metod służących integracji i poznaniu katechizowanych można wyróżnić: metody ułatwiające wzajemne poznanie, tańce integracyjne i zabawy.

1. Metody ułatwiające wzajemne poznanie

Metody, które ułatwiają wzajemne poznanie są pierwszym etapem w tworzeniu grupy. Przyspieszają i umożliwiają nawiązywanie bliższych kontaktów pomiędzy uczniami, wspomagają wypracowanie wspólnych celów i norm, a także sprzyjają integracji i zwiększają satysfakcję z bycia razem w grupie klasowej. Dzięki nim każdy uczestnik ma możliwość zaistnienia w grupie, przedstawienia siebie i swoich zainteresowań. Metody te dzielimy na:

– *metody służące szybkiemu zapamiętaniu imion* – przy ich zastosowaniu ważne jest, aby grupa nie była zbyt duża. Wszyscy uczestnicy zabawy powinni usiąść w kręgu, aby mieć ze sobą kontakt wzrokowy, gdyż wtedy jest szansa, że zapamiętamy imiona wszystkich. Jeśli grupa jest dużo większa, należy podzielić ją na mniejsze i ustalić w każdej z nich osoby prowadzące.

– *wizytówki* – ta metoda jest skuteczna szczególnie wtedy, gdy grupa liczy powyżej 15 osób. Można ją zastosować po metodach służących szybkiemu zapamiętaniu imion. Pomoże to uczniom, którzy nie zdołali zapamiętać z imienia wszystkich z grupy klasowej⁵.

Wśród metod ułatwiających wzajemne poznanie wyróżnia się: prezentację w parach, powtarzanie imion i krzyżówkę z imieniem.

Prezentacja w parach

Uczniowie przez 5 minut rozmawiają w parach, opowiadają o sobie, o tym, co jest ważne i istotne do zaprezentowania się w grupie. Następnie osoba A prezentuje osobę B, a osoba B osobę A. Wzajemnej prezentacji można dokonać w dowolny sposób, np. w formie reklamy, opowiadania. Katecheta powinien czuwać, aby w prezentacji nie było ośmieszania czy ukazywania wad⁶.

Powtarzanie imion

Uczestnicy stoją lub siedzą w kręgu. Katecheta rozpoczyna pracę metodą przez podanie swojego imienia oraz imienia osoby stojącej obok niego z prawej strony (może być odwrotny kierunek). Następnie ta osoba stojąca obok niego powtarza imię katechety i wypowiada swoje oraz osoby stojącej po jej prawej stronie. Każda następna osoba wymienia swoje imię oraz imiona stojących po jej prawej i lewej stronie. Zastosowanie tej metody można zakończyć dopiero wtedy, gdy wszyscy katechizowani zostaną wymienieni po imieniu⁷.

Krzyżówka z imieniem

Metoda polega na utworzeniu krzyżówki ze swoim imieniem w hasło głównym. Każdy z katechizowanych otrzymuje flamaster i kartkę papieru, na której wpisuje w pionie, drukowanymi literami swoje imię. Imię ucznia jest hasłem, które trzeba utworzyć za pomocą haseł pomocniczych – podobnie jak w krzyżówce. Te pomocnicze hasła mogą dotyczyć poznanych na katechezie osób, wydarzeń lub miejsc. Natomiast litery imienia mogą być początkiem wyrazu lub stanowić jego część⁸.

⁵ Por. *Vademecum Katechety...*, s. 172.

⁶ Por. E. Osewska, *Pluralizm...*, s. 178.

⁷ Tamże, s. 179.

2. Tańce integracyjne

Metoda zwana tańcami integracyjnymi posługuje się tańcem z różnych kultur, a jej istota polega na tym, że angażuje całą grupę. Tańce są proste i wszyscy szybko mogą się ich nauczyć bez potrzeby długiego ćwiczenia. Są wśród nich tańce szybkie, rozluźniające, ale i spokojne, mające charakter modlitewny, medytacyjny, pozwalający na wyciszenie się grupy po intensywnej zabawie. Mamy również tańce, które podnoszą nastrój i budzą poczucie wspólnoty w grupie. Tańce te mogą pełnić rolę integracyjną i występować w formie przerywników w bloku zajęć lub też stanowić element pewnej całości. Ułatwiają nawiązanie kontaktu w grupie, opartego na zaufaniu i współpracy, dają możliwość poczucia wspólnoty i wyrażenia uczuć. Tańce integracyjne prowadzone są w różnych środowiskach i różnych grupach wiekowych, praktycznie od dzieci w wieku przedszkolnym po osoby starsze⁹. Służą między innymi rozwojowi fizycznemu. „Pomagają kształtować świadomość własnego ciała, wzmagają koordynację wzrokowo-słuchową (szczególnie jest to ważne w wieku przedszkolnym) i ogólne umuzykalnienie (wzmagają poczucie rytmu), usprawniają ciało (mogą pełnić w pewnym zakresie funkcję gimnastyki korekcyjnej), znacząco wpływają na lateralizację”¹⁰.

Metoda zwana tańcami integracyjnymi może być wykorzystana, jako: integracja grupy na początku zajęć, wzbogacenie procesu dydaktycznego bądź jako odpoczynek po ciężkiej

intelektualnej pracy. Przebieg nauki tańca można rozpocząć od poproszenia uczniów na środek sali, następnie trzeba włączyć muzykę. Kolejny etap to wyłączenie muzyki, zaprezentowanie grupie kroków i gestów tańca, które trzeba kilkakrotnie powtórzyć. Kiedy większość grupy zapamiętała poszczególne gesty i kroki można ponownie włączyć muzykę i zatańczyć taniec z całą grupą¹¹. Z. Barciński podaje wskazówki dla prowadzących katechezę tą metodą: „1. Staraj się tłumaczyć gesty, figury w oparciu o fabułę. 2. Dostosuj taniec do wielkości grupy (jeśli grupa jest zbyt duża, taniec może przebiegać w 2 kręgach). 3. Dostosuj taniec do charakteru grupy i jej umiejętności – stopnij trudności. 4. Trenuj z grupą dotąd, aż większość grupy opanuje kroki. 5. Przeplataj tańce dynamiczne z refleksyjnymi. 6. Chwal nie za efekty, ale za starania i wysiłek. 7. Nie krytykuj, nie oceniaj – zachęcaj do tańca. 8. Jako prowadzący bierz udział we wszystkich działaniach”¹².

Do metod związanych z tańcem integracyjnym zalicza się: Od Lo Ahawti Dai (Izrael), Tęczę, Podaj krok, Taniec integrujący „Carnevalito”.

Od Lo Ahawti Dai (Izrael)

To taniec o dynamicznej melodii, którego fabuła jest następująca: „idziemy przez życie, przychodzi moment, kiedy prosimy Boga o pomoc i łaskę, On nas nią obdarza, a my – radośni – dzielimy się tym z osobami, które są wokół nas”¹³. Opis kroków tego tańca jest następujący¹⁴:

⁸ Por. *Vademecum Katechety...*, s. 175-176.

⁹ Tamże, s. 183; *Metody aktywizujące*, http://www.dziecimaryi.milowka.pl/8,kacik_literacki.html.

¹⁰ *Vademecum Katechety...*, s. 183.

¹¹ Por. tamże, s. 183-184.

¹² Tamże, s. 183-184.

¹³ Por. tamże, s. 185.

¹⁴ Tamże, s. 185.

Część I

TAKTY	FABUŁA	KROKI I GESTY
1-16	Idziemy przez życie	– 16 kroków rytmicznego przeplatania w lewo, zaczynając od skrzyżowania prawej nogi przed lewą

Część II

TAKTY	FABUŁA	KROKI I GESTY
1-4	Prośba o łaskę	– 4 kroki do środka koła z uniesieniem rąk do góry
5-8	Przyjęcie daru	– 4 kroki do tyłu z opuszczeniem rąk
9-12	Radość z daru	– 2 odstawne kroki w prawo
13-16	Dzielenie się radością	– w 4 krokach obrót przez prawe ramię (lewa ręka z tyłu na plecach, prawą ręką zataczamy przed sobą krąg)

Powtórka

17-20	Prośba o łaskę	– 4 kroki do środka koła z uniesieniem rąk do góry
21-24	Przyjęcie daru	– 4 kroki do tyłu z opuszczeniem rąk
25-28	Radość z daru	– 2 odstawne kroki w prawo
29-32	Dzielenie się radością	– w 4 krokach obrót przez prawe ramię (lewa ręka z tyłu na plecach, prawą ręką zataczamy przed sobą krąg)

Tęcza

Jest to taniec do melodii *Tzadik Katamar* (Izrael). Jego uczestnicy siedzą w kręgu oraz wykonują ruchy rękami i nogami. Fabuła tańca rozwija się etapami, najpierw jest burza – pada deszcz i strzelają pioruny, potem

niebo się rozpogadza i pojawia się tęcza. Taniec jest prosty, więc w określonych sytuacjach można wprowadzić tylko komentarz wyjaśniający, a następnie zaprosić uczestników do zabawy. Opis gestów w tańcu jest następujący¹⁵:

Część I – pada deszcz, wieje wiatr

TAKTY	FABUŁA	GESTY
1-4	Pada deszcz	– uniesione w górę dłonie opuszczamy na dół, poruszając przy tym palcami w geście naśladowania strug deszczu
5-8	Wiej wiatr	– wyciągniętymi w górę rękami pokazujemy wiejący wiatr: w prawo – w lewo – w prawo – w lewo
9-12	Pada deszcz	– uniesione w górę dłonie opuszczamy na dół, poruszając przy tym palcami w geście naśladowania strug deszczu
13-16	Wiej wiatr	– wyciągniętymi w górę rękoma pokazujemy wiejący wiatr: w prawo – w lewo – w prawo – w lewo

¹⁵ Tamże, s. 185-186.

Część II – strzelają pioruny, potem pojawia się tęcza

TAKTY	FABUŁA	GESTY
1	Błyskawica	– klaśnięcie w dłonie
2	Grzmot	– tupnięcie nogą w podłogę
3	Błyskawica	– klaśnięcie w dłonie
4	Grzmot	– tupnięcie nogą w podłogę
5-12	Pojawia się tęcza	– wyciągnięcie rąk w górę i rozkładanie ich jak wachlarz na boki
Powtórka		
13	Błyskawica	– klaśnięcie w dłonie
14	Grzmot	– tupnięcie nogą w podłogę
15	Błyskawica	– klaśnięcie w dłonie
16	Grzmot	– tupnięcie nogą w podłogę
17-24	Pojawia się tęcza	– wyciągnięcie rąk w górę i rozkładanie ich jak wachlarz na boki

Podaj krok

Istotą metody jest wymyślanie przez katechizowanych własnych kroków tanecznych i naśladowanie ich przez pozostałe osoby. W pracy tą metodą potrzebny jest odtwarzacz i nagranie z taką muzyką, dzięki której „nogi same zaczną tańczyć”¹⁶. Uczniowie stają w kręgu, katecheta rozpoczyna taniec, wykonując różne gesty, które naśladują uczniowie. Następnie katecheta wybiera innego pokazującego, który wykonuje własne gesty, a grupa je powtarza. Potem znowu ukłonem przekazuje prowadzenie kolejnej osobie, stojącej w kręgu. Zazwyczaj taniec trwa dotąd, aż „podawanie kroku” wróci do pierwszej osoby prowadzącej. Taniec niesie ze sobą dużo radości i spontaniczności, stąd jest to metoda aktywizująca uczniów w grupie. Można ją jednak stosować wśród grup już zintegrowanych, gdyż nie będzie obawy, że z powodu nieśmiałości ktoś nie będzie tańczył. Metoda ta jest lubiana szczególnie przez dzieci w młodszym wieku szkolnym, które chętnie przyjmują rolę prowadzącego i dlatego powinna być stosowana najczęściej wśród nich¹⁷.

Taniec integrujący „Carnevalito”

Carnevalito jest to taniec boliwijski, który wyraża radość z poznawania Pana Jezusa przez ludzi na całym świecie. Katecheta włącza nagranie z odpowiednią muzyką i objaśnia sposób tańczenia. Wszyscy uczestnicy ustawiają się w 3-5 osobowe „węże”, które rozstawiają się po całej sali. Taniec składa się z dwóch części:

1) wszyscy maszerując wytupują nogami rytm (na cztery: ćwierćnuta, ćwierćnuta, dwie ósemki i ćwierćnuta); pierwsza i ostatnia osoba w wężu macha wolną ręką do innych,

2) węże zmieniają kierunek przemieszczania się, teraz prowadzi osoba, która była ostatnia, a wszyscy podskakują z nogi na nogę; pierwsza i ostatnia osoba macha rękami.

3. Zabawy

Terminem „zabawy” można określić różnego rodzaju metody, w których występuje element współzawodnictwa i zabawy. Kształcenie ucznia jest połączone bezpośrednio z zabawą, która odgrywa tutaj rolę dominującą

¹⁶ Por. tamże, s. 208.

¹⁷ Tamże, s. 209.

i jest jednym ze sposobów realizacji postulatów aktywizacji ucznia w procesie nauczania i wychowania. Cechą charakterystyczną różnych form zabawy jest to, że wszelkie działanie jest podejmowane dobrowolnie i z ochotą, gdyż jest zabawą i stwarza sytuacje pozbawione lęku, sprawia dziecku przyjemność i radość, choć wymaga respektowania przyjętych reguł i praw. Chodzi o to, aby proces poznawania rzeczywistości był jak najbardziej zbliżony do poznania bezpośredniego, bazował na doświadczeniu ucznia oraz pozwalał mu oddziaływać na rzeczywistość. W katechezie metody zabawowe przekazują nowe wiadomości i utrwalają dotychczas poznane, ćwiczą umiejętności i kształtują postawy, pomagają w kontroli zasobu wiedzy ucznia oraz uczą samodzielnej pracy i mobilizują do aktywnego uczestniczenia w lekcji¹⁸.

Wśród metod służących do integracji grupowej wyróżniamy zabawy integracyjne i muzyczno-ruchowe.

a) Zabawy integracyjne to metody, w których dominuje element wspólnej zabawy. Istotą takiej zabawy jest dobre poznanie się, przeżycie wspólnej radości ze spotkania w grupie, aby w ten sposób pokonywać nieśmiałość u katechizowanych. Zabawy integracyjne to: *Cebula*, *Dajemy tytuły obrazom*, *Cegielki*.

Cebula

Katechizowani dobierają się parami i stają w dwóch kołach zwrócenia twarzami do siebie. Na umówiony sygnał osoby stojące w parach przedstawiają się

i rozmawiają na temat podany przez katechetę, np. o sposobach pomocy bliźnim. Po chwili katecheta klaszcze w dłonie, a osoby mają za zadanie pożegnać się. Krąg wewnętrzny pozostaje na swoim miejscu, a krąg zewnętrzny przesuwa się o jedno miejsce w prawo. Następnie katechizowani witają się w nowej parze i rozmawiają na wyznaczony temat. Pracę metodą należy zakończyć wówczas, kiedy każdy mógł porozmawiać z każdym¹⁹.

Dajemy tytuły obrazom

Istota tej metody polega na tworzeniu własnych tytułów do przedstawianych obrazów. Katecheta rozkłada na stole ponumerowane ilustracje, pocztówki lub obrazy. Następnie rozdaje katechizowanym flamastry i kartki A4. Kolejny etap pracy to oglądanie obrazów. Każdy uczeń indywidualnie podchodzi do stolika i na swojej kartce zapisuje numer obrazu oraz wymyślony przez siebie tytuł. Ilość tytułów do każdego obrazu jest dowolna, ważne jest jednak, aby oglądanie i nadawanie tytułów nie trwało zbyt długo. Na zakończenie pracy katecheta bierze do ręki obraz z numerem pierwszym, pokazuje go jeszcze raz wszystkim i prosi, aby uczestnicy kolejno odczytali wszystkie tytuły do tego obrazu. Te czynności powtarza się przy kolejnych obrazach²⁰.

Cegielki

Istotą tej metody jest zapisywanie na arkuszu papieru tego, co będzie „dobrym słowem” dla innych osób. Mogą to być znane sentencje, cytaty z Pisma Świętego, słowa symbole. Metoda ta wpływa na kształtowanie świadomości

¹⁸ Por. S. Łabendowicz, *Metody zabawowe – gry dydaktyczne i zabawy tematyczne*, „Zeszyty Formacji Katechetów” (2011) nr 4, s. 65-66; J. Szpet, *Dydaktyka katechezy*, Poznań 1999, s. 208; M. Korgul (oprac.), *Dydaktyka dla katechetów*, Legnica 1997, s. 132.

¹⁹ Por. E. Osewska, *Pluralizm...*, s. 181; *Vademecum Katechety...*, s. 189-190.

²⁰ Por. *Vademecum Katechety...*, s. 194-195.

swoich oczekiwań od grupy, ale także tego, co katechizowany może jej ofiarować w zamian. Należy narysować na arkuszu papieru fragment muru z cegiełek (ilość cegieł powinna odpowiadać liczbie uczestników zajęć). Nad cegiełkami trzeba umieścić napis: „Podziel się dobrym słowem”. Katecheta dla zachęty powinien jako pierwszy wybrać jedną cegiełkę i wpisać w nią coś od siebie. Obok arkusza, na oddzielnej kartce, należy umieścić instrukcję dla uczniów. Ich zadaniem jest wybrać dowolną cegiełkę i wpisać w nią słowa, którymi chcieliby podzielić się z grupą. Kiedy uczestnicy wpiszą swoje słowa, należy przedstawić powstały plakat na forum klasy i omówić go. Jeżeli metodę wykorzystuje się w grupie formacyjnej, np. oazie, obok plakatu można położyć egzemplarz Pisma Świętego, który będzie pomocą w wyszukiwaniu „dobrego słowa”²¹.

b) Zabawy muzyczno-ruchowe

to metody, w których istotna jest muzyka, melodia, rytmika i ruch. Dobrze dobrana przez katechetę muzyka połączona z zaangażowaniem wszystkich osób pomaga w otwarciu się na inne osoby w grupie, ożywia i rozluźnia atmosferę. W realizacji tych metod potrzebne są pomoce, odtwarzacze i płyty CD. Do metod muzyczno-ruchowych zalicza się: *Polecenia przy muzyce*, *Wymyślanie tekstu i melodii*, *Medytację muzyczną*.

Polecenia przy muzyce

Metoda ta polega na wykonywaniu określonych przez prowadzącego poleceń. Katecheta powinien przygotować utwór muzyczny, który w naturalny sposób zachęci uczestników do tańca. Następnie prosi uczniów,

aby stanęli w dowolnym miejscu sali, po to by mieli swobodę ruchu. Kolejny etap to podanie instrukcji do zabawy, czyli tańczenie, gdy gra muzyka, a jeśli nastąpi pauza to wykonywanie krótkich działań w ruchu. Poleceniem katechety może być np.: w geście przyjaźni uściśnij jak najwięcej rąk. Zabawa jest dobrą formą „przelamywania lodów” w grupie klasowej. W zależności od rodzaju poleceń może być przeprowadzona zarówno w grupie, która dopiero poznaje się ze sobą, jak i w grupie już zintegrowanej²².

Wymyślanie tekstu i melodii

Istota metody polega na stworzeniu tekstu do melodii. Najpierw katecheta musi podzielić klasę na grupy i określić czas pracy. Zadaniem uczniów jest napisać tekst do podanej melodii, ale w oparciu o treści bieżącej katechezy. Treść nowo powstałej piosenki, wiersza, opowiadania może również bazować na treściach znanych z poprzednich katechez. Uczniowie, którzy są uzdolnieni muzycznie mogą również do tekstu (np. religijnego wiersza) ułożyć muzykę lub zaproponować całkowicie własny tekst i muzykę²³. Po zakończeniu etapu pracy grupowej należy przedstawić powstałe utwory, można je wspólnie zaśpiewać lub wyrecytować.

Medytacja muzyczna

Metoda polega na umiejętności skoncentrowanego i świadomego słuchania. Katecheta włącza refleksyjną muzykę, a następnie prosi uczniów, aby siedząc lub stojąc zamknęli oczy i pozostali w ciszy przez kilka minut. Ich zadaniem jest odnaleźć wewnętrzny obraz, nazwać budzące się uczucia i określić wrażenia, jakich doznali

²¹ Tamże, s. 192-193.

²² Por. tamże, s. 207-210

²³ Por. E. Osewska, *Pluralizm...*, s. 288.

śluchając muzyki. Po upływie czasu przeznaczonego na refleksję katecheta wyłącza muzykę. Następuje wspólnie omówienie przeżyć i wyciągnięcie

wniosków²⁴. Przy wyborze muzyki do refleksji katecheta powinien kierować się tematem katechezy, gdyż tylko wtedy medytacja będzie jej integralną częścią.

²⁴ Tamże, s. 288-289; R. Chałupniak, *Metodyka katechezy*, w: *Wybrane zagadnienia z katechetyki*, red. R. Chałupniak, J. Kistorz, Opole 2003, s. 96.

ks. Andrzej Kiciński

Katecheza osób niepełnosprawnych. Podstawowe błędy i wyzwania

Przed katechezą osób niepełnosprawnych w Polsce stoi pilne wyzwanie, które można zrealizować przez korygowanie błędnych poglądów w naszym kraju. Wyobrażenie, jakie tworzą sobie ludzie pełnosprawni o życiu z ograniczeniami, rzadko zgadza się z rzeczywistością i rzadko jest wyrazem zrozumienia osób z autyzmem, czy z niepełnosprawnością intelektualną. Upośledzenia są zbyt szybko identyfikowane z cierpieniem, bólem i nieszczęściem, czyli z negatywnymi elementami. Posoborowe dokumenty zauważają, że nie jest dostrzegana strona pozytywna i piękno, które mają swoje miejsce również w życiu ludzi z różnymi niepełnosprawnościami. Z pewnością ludzie ci przeżywają swoją

sytuację z wielu względów jako duże ograniczenie (*handicap*). Sytuacja ta rodzi w nich poczucie krzywdy i niesprawiedliwego traktowania w codziennym życiu. Rzadko mogą na równych prawach i bez barier uczestniczyć w życiu publicznym, a pomimo to nigdy nie widzą siebie jako ludzi o niższej wartości. Przeciwnie, wiele osób niepełnosprawnych postrzega swoją inność wyłącznie jako odmienność w byciu człowiekiem. Osoby te odkrywają swoje zdolności i kompetencje, które mają, jako szansę na kształtowanie własnego życia. Skutecznie dążą do tego, aby to samorozumienie było respektowane. Tylko wtedy ludzie pełnosprawni rozumieją specyfikę życia ludzi niepełnosprawnych i przyznają mu równą wartość¹.

¹ Wieloaspektowo to zagadnienie zostało opracowane w polskiej katechetyce m.in. w: *Człowiek i autyzm. Autyzm i Lubelszczyzna*, red. A. Kiciński, Lublin: Gaudium 2010; *Człowiek i autyzm*, red. J. Kocki, A. Kiciński, Lublin: Polihymnia 2010; *Jak przygotować młodzież z niepełnosprawnością intelektualną do bierzmowania?*, red. K. Sosna, Gniezno: Gaudium 2010; *Katecheza osób szczególnej troski. Stan aktualny, propozycje na przyszłość*, red. A. Kiciński, Kraków: WAM 2008; A. Kiciński, *Niepełnosprawnych intelektualnie duszpasterstwo*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 557-560; A. Kiciński, *Niepełnosprawny*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 13 Lublin 2009, kol 1153-1156; A. Kiciński, *Katecheza osób z niepełnosprawnością intelektualną. Polskie doświadczenia*, „Homo Dei” 78 (2009) nr 4, s. 55-68; A. Kiciński, *Powołanie katechety specjalnego*, w: *Katecheza w szkole współczesnej*, red. M. Zając, Lublin 2010, s. 91-104, K. Sosna, *Jak przygotować dziecko z niepełnosprawnością intelektualną do I Komunii Świętej?*, Gniezno 2009.